

RAPPORT

Medborgarskap för ett öppet samhälle

Delrapport till partirådet från folkpartiets
integrationspolitiska arbetsgrupp

2008-09-15

Förord

Folkpartiets partistyrelse tillsatte i december 2006 ett antal långsiktiga arbetsgrupper om bland annat klimat och integration. Landsmötet i september 2007 kompletterade med ytterligare uppdrag som till exempel integritetsfrågorna.

Denna delrapport om integration är en av tre rapporter som nu föreläggs folkpartiets första beslutande partiråd. Rapporterna innehåller alla en blandning av den långa siktens och den korta siktens perspektiv. Både ideologisk analys och konkreta förslag.

Detta är en rapport från folkpartiets integrationspolitiska arbetsgrupp som leds av Nyamko Sabuni. I denna rapport behandlas vissa frågor om medborgarskap, om offentlig sektor som arbetsgivare, om skolan och religionen samt om jämställdhet.

Rapporten är således inte ett heltäckande integrationspolitiskt program utan arbetsgruppen kommer att återkomma med fler delrapporter och planerar att till folkpartiets landsmöte presentera ett program kring jobb samt mottagningssystem för asylsökanden.

Denna delrapport har antagits av partistyrelsen och slutligt beslut om densamma fattas vid folkpartiets partiråd i Stockholm den 3-4 oktober.

Erik Ullenhag
partisekreterare (fp)

Integrationsgruppens förslag till partirådet

Partirådet föreslås fatta följande beslut:

Om medborgarskap

1. Grundläggande kunskaper i Svenska ska vara ett krav för medborgarskap. Sverige bör införa en ny introduktionsutbildning för människor som vill bosätta sig i Sverige – en omfattande och avgiftsfri medborgarkurs om det svenska samhället. Detta mot bakgrund att SFI-undervisningen renodlas i riktning mot språkundervisning. Kursen ska informera om hur det svenska samhället fungerar - om rättigheter och skyldigheter samt om den värdegrund som samhället bygger på. Alla som flyttar till Sverige i vuxen ålder ska inbjudas till denna utbildning. Motsvarande information får idag infödda svenskar genom skolan.
2. För den som söker svenskt medborgarskap ska det vara ett krav på deltagande i medborgarutbildningen. På så sätt förstärks idén om medborgarskapet som ett samhällskontrakt där insikten om skyldigheter och rättigheter är centralt.
3. Bekräftandet av att en person vill bli svensk medborgare och att personen lever upp till ställda kriterier bör bli mer högtidligt. Det finns idag kommuner som anordnar medborgareceremonier i anslutning till nationaldagen, men dessa ceremonier har inget med den formella beslutet att göra. Bekräftandet av viljan att bli medborgare bör ske genom en officiell ceremoni som blir det slutliga steget i medborgarskapsprocessen. I dag sker ansökan bara på en blankett och den sökande intygar att de ifyllda uppgifterna stämmer.
4. Vi vill utreda möjligheten till en gemensam tidsgräns för medborgarskap. Idag får nordiska medborgare ansöka om medborgarskap efter två år. Övriga måste vänta i fem år (med undantag för flyktingar och statslösa som kan ansöka efter fyra år). Som liberal är det självklart att det är den enskildes vilja att bli en integrerad del av det svenska samhället och att man kan uppfylla de krav som ställs som ska vara avgörande för medborgarskap, inte människans ursprung.

Om offentlig sektor som arbetsgivare

5. Kunskaper i ett extra språk, utöver svenska, ska i princip alltid ses som en merit. Medan det oftast ses som en god merit för en infödd svensk att behärska ett främmande språk, är det långt ifrån lika självklart att det är ett extra plus för en flykting att behärska både svenska och exempelvis kurdiska eller arabiska. Ändå behövs språkkunskaper i de flesta offentliga verksamheter. Då tjänster utlyses bör det framgå vilka språkkunskaper som utgör en särskild merit. .
6. Staten bör införa en ”50-50-satsning” där 50 miljoner kronor satsas i ett pilotprojekt för metodutveckling och breddad chefsrekrytering i 50 myndigheter, landsting och kommuner. Att ”likar väljer likar” handlar sällan om medveten diskriminering utan bygger på föreställningar om hur man tänker sig att en chef ska vara och vilken bakgrund en chef ska ha. Inkvotering eller annan positiv särbehandling måste avvisas, men däremot kan mycket göras för att bredda underlaget vid chefsrekryteringar och se över hur rekryteringsprocesserna ser ut och hur kravprofilerna utarbetas.
7. Bryt de offentliga monopolen. Ökad mångfald och fler utförare av offentligt finansierad service ökar också de anställdas makt och möjligheter i många invandrardominerade yrken.

8. Fortsätt arbetet för att utveckla avidentifiering av ansökningshandlingar som en möjlig metod att säkra att det är förtjänst och skicklighet som avgör rekryteringen till offentliga anställningar.

Om skolan och religionen

9. Avskaffa möjligheten till dispens i skolan. Det förekommer att skolor – både friskolor och kommunala skolor – idag ger dispens till vissa elever för att de ska slippa vissa undervisningsmoment i skolan. Exempelvis kan detta vara att slippa delta i viss gymnastik på grund av religiösa regler. Även andra sorters dispenser förekommer, till exempel när det gäller sex- och samlevnadsundervisning. Dessa dispenser gör att vissa elever inte får komplett undervisning. Skolan ska i dialog med föräldrar ha en skyldighet att hitta lösningar så att alla barn får rätt till de obligatoriska undervisningsmomenten.
10. Inför fler noggranna inspektioner av friskolor. Skolverkets inspektioner av friskolor utförs idag alltför sällan.
11. När beslut om att dra in tillståndet för en friskola fattas måste den rättsliga processen gå betydligt snabbare än idag. Det är inte rimligt att en skola kan tillåtas fortsätta med sin verksamhet i fler år innan ärendet slutligen avgörs.
12. Möjliggör kontroll av friskolors finansiering. Detta skulle underlätta kontrollen av att friskolor inte hamnat i beroendeställning till sina finansiärer och att skolan inte har finansiärer med tvivelaktiga intressen eller extremistiska åsikter.
13. Även icke föranmälda inspektioner bör utföras. Att platsinspektioner utannonseras i förväg innebär naturligtvis en viss risk för att eventuella missförhållanden på skolan kan undanhållas inspektörerna.
14. Inför noggrannare kontroller av de personer som ansöker om att vara huvudman för friskolor. Det är av stor vikt att de personer som ansöker om att vara huvudman för friskolor är väl införstådda med vad läroplanen föreskriver så att de kan säkra att de barn som går på skolan får tillgång till den utbildning de har rätt till.

Om jämställdhet

15. Inför en strikt 18-årsgräns för äktenskap. I dag kan dispens för äktenskap före 18 års ålder till exempel ges när gemensamma barn finns eller väntas. Att i vissa fall tillåta äktenskap före 18 års ålder riskerar att leda till att barn utsätts för påtryckningar.
16. Kriminalisera medhjälp till barnäktenskap. Idag föreskrivs inte någon specifik påföljd för de vuxna som arrangerar eller på något sätt medverkar till att barnäktenskap ingås. Tvång kopplat till äktenskap kan idag falla under brottsbalkens mer allmänna olaga hot eller tvång.
17. Familjepolitiken i sin helhet bör utvärderas ur ett integrations- och jämställdhetsperspektiv. Det är angeläget att fastställa vilka effekter föräldraförsäkring, vårdnadsbidrag, barnomsorg och andra delar av familjepolitiken har på kvinnors lönearbete på den öppna svenska arbetsmarknaden.

Reservationer

Vi reserverar oss till förmån för att stycke 1 skulle haft följande lydelse:

”Sverige bör införa en ny introduktionsutbildning för människor som vill bosätta sig i Sverige – en omfattande och avgiftsfri medborgarkurs om det svenska samhället. SFI-undervisningen ska erbjudas som en heldagsverksamhet, anpassad efter den enskildes förutsättningar och behov. Utbildningen ska kompletteras med praktik och samhällsinformation. Kursen ska informera om hur det svenska samhället fungerar - om rättigheter och skyldigheter samt om den värdegrund som samhället bygger på. Alla som flyttar till Sverige i vuxen ålder ska inbjudas till denna utbildning. Motsvarande information får idag infödda svenskar genom skolan.”

Roger Haddad, Jens Sundström

Inledning

Sverige står inför ett vägval. Vårt samhälle präglas av migration och kulturmöten. Detta har främst fördelar, men ställer även krav på ett sammanhållande kitt.

Europa har under lång tid förpestats av en exkluderande nationalism där religion, kultur, sedvanor eller historia har brukats – eller rättare sagt missbrukats – för att svetsa samman människor till homogena folk. Det kan vara frestande att använda dessa verktyg för att förbättra integrationen av nyanlända invånare, men att välja nationalismens väg skulle vara att kapitulera för en kollektivistisk syn på människan där individerna ofrånkomligen sorteras i ”vi” och ”dem” utifrån trubbiga gruppföreställningar.

Vi väljer den andra vägen. Det är de demokratiska och humanistiska värdena som bör utgöra den minsta gemensamma nämnaren i samhället, men då måste det skapas klarhet om allas ansvar att respektera dessa värden som grunden för den svenska demokratin. Det inkluderande, individualistiska samhälle som vi bejakar ställer också krav på individerna att försvara samhället.

I USA samlas människor kring landets frihetsidé – ett slags patriotism i stället för nationalism – vilket ger utrymme för större kulturell mångfald. Amerikanen ska stå bakom konstitutionen, men kan tala spanska eller äta dim sum till lunch varje dag. Det avspeglas också på ansökan för amerikanskt medborgarskap, där man ska fylla i att man förstått innebörden av författningen och kommer att försvara amerikansk lag gentemot inhemska och yttre fiender. När man blir medborgare svär man även trohetseden till konstitutionen.

Även den som ansöker om svenskt medborgarskap borde explicit få bekräfta att han eller hon respekterar svensk lagstiftning samt de grundläggande värderingar på vilka den vilar. Till exempel att man godtar demokratin och yttrandefriheten samt erkänner allas lika värde och jämställdhet mellan könen. Detta kan tyckas självklart, men universella rättigheter är kontroversiella och praktiseras inte överallt i världen.

Sverige är ett av de mest öppna, rika och välmående samhällena i mänsklighetens historia. Det är viktigt att påminna oss om fundamentet för det: respekten för den enskildes fri- och rättigheter samlad i vår liberala demokrati.

Därför är det också viktigt att svensk lag verkligen gäller här, och att fri- och rättigheterna gäller lika för alla. Förslag har till exempel framförts om att muslimska kvinnor som tar ut skilsmässa måste få den religiöst bekräftad för att den ska gälla i allas ögon, och ordföranden för Sveriges muslimska förbund har personligen förespråkat att skilsmässor i Sverige ska anpassas till islamiska lagar. Likaså finns bokstavstroende kristna som vill starta friskolor inte för att komplettera den sekulära läroplanen, utan för att kringgå den.

Med begreppet ”medborgarskap för ett öppet samhälle” vill vi lyfta fram två centrala principer. För det första att alla, oavsett ursprung, har ett gemensamt medborgerligt ansvar. Medborgarskapet är alltså inte en formalitet utan ett viktigt samhällskontrakt mellan staten och den enskilde, som innebär skyldigheter och rättigheter för båda parterna. För det andra att medborgarskapet är inkluderande – däri ligger också medborgaridéns storhet. Det viktiga är inte vilken gud man tror på eller var på jordklotet ens familjetråd har sina rötter, utan att man ställer upp på den svenska demokratin och de individuella fri- och rättigheterna. ”Vision 2014” är det samlade namnet för det utvecklingsarbete som sattes igång inom folkpartiet liberalerna den 1 december 2006. Det utgår ifrån att vi måste hitta vägar att gå från ett samhälle genomsyrat av socialdemokratiska värderingar i riktning mot socialliberalism. Ska vi lyckas med det behöver vi en vision längre än en mandatperiod.

Socialdemokraterna misslyckades under sin regeringstid med integrationspolitiken. Resultatet är att alldeles för många människor fastnat i utanförskap och tyvärr att väldigt många av dem som flytt eller invandrat till Sverige inte identifierar sig som svenskar. Folkpartiet är det parti som börjat ställa de viktiga frågorna på hur utanförskapet ska kunna brytas. Ska vi komma tillrätta med utanförskapet måste vi hitta politiska lösningar och åtgärder.

Som ett led i detta arbete har denna grupp strävat efter att hitta nya politiska lösningar för att bryta utanförskapet. Hur ska vi hantera konflikter mellan det sekulära samhället och olika religiösa samfund och hur ska vi öka jämställdheten i de invandrargrupper där patriarkala strukturer råder. På vilka sätt kan den offentliga sektorn som arbetsgivare öka andelen invandrare? Hur ser vi till att bemöta främlingsfientligheten så att färre i protest mot en misslyckad integrationspolitik lägger sin röst på främlingsfientliga partier? Det är några av de frågor som ligger till grund för arbetsgruppens arbete.

Denna rapport tar upp olika frågor där skärningslinjen går mellan den enskilda individen och samhället i vid mening. Det svenska samhället har misslyckats med att förverkliga den bärande tanken i medborgarskapsbegreppet, nämligen inkludering. De offentligt styrda institutionerna är dåliga förebilder när det gäller att riva de hinder som stänger ute nykomlingar från arbetsmarknaden. Men vi har också misslyckats med att garantera alla individers lika frihet och rättigheter. När unga förnekas sex- och samlevnadsundervisning med hänsyn till religiösa tabun eller utsätts för grova brott på grund av familjens syn på heder och skam måste vi stå kompromisslöst på den enskildes sida.

Genom de förslag vi lägger fram vill vi försvara individens rättigheter och stärka sammanhållningen i den svenska demokratin. Och att försvara individens rättigheter betyder också att ge individen adekvat skydd mot våld, förtryck och fördomar i traditionens namn.

Främlingsfientliga krafter exploaterar oro och rädsla. Vi är övertygade om att bästa sättet att möta utmaningen från främlingsfientliga krafter är att bejaka det öppna samhället, tala klartext om de problem som finns i dag men också tala klartext om individernas gemensamma ansvar för att försvara den svenska demokratin.

Nyamko Sabuni (ordf.), integrationsminister

Essam El Naggari, kommunalråd Uddevalla

Fatima Nur, arbetsmarknadskonsult

Torkild Strandberg, kommunalråd Landskrona

Saida Laarouchi Engström

Anders Lange, professor emeritus i internationell migration och etniska relationer

Sofia Nerbrand, chefredaktör för Neo

1 Medborgarskap för ett öppet samhälle

Att vara medborgare i ett land har viktiga konsekvenser på flera plan. Till att börja med har medborgarskapet en rättslig betydelse. Som svensk medborgare har man t.ex. en ovillkorlig rätt att bo och arbeta i Sverige, man har rösträtt i riksdagsval och kan ta anställning som polis eller domare.

Medborgarskapet har också en annan, mer symbolisk betydelse som handlar om att man på ett djupare plan har en tillhörighet till ett visst samhälle. Denna symbolik har djupa historiska och sociala rötter och har också förändrats med tiden. Under tiden före demokratins genombrott beskrevs till exempel medborgarskapet ofta i starkt hierarkiska termer, som i 1789 års förenings- och säkerhetsakt som talar om medborgarna som ”undersåtar under en lagkrönt konung”.

Men i vår tid har medborgarskapet en annan, mer positiv och jämlik symbolik. Att frivilligt välja att bli medborgare i ett land är det yttersta beviset på att man vill bli delaktig i ett samhällskontrakt, ett kontrakt som bygger på demokratins grundprinciper och som medför både rättigheter och skyldigheter. Den som uttrycker en vilja att bli medborgare i ett land utför en politisk handling som ska erkännas som sådan.

Den parlamentariska kommittén om medborgarskapskrav utvecklade detta på följande sätt i sitt slutbetänkande från år 2000:

Enligt vår uppfattning har medborgarskapet en mer vidsträckt betydelse än vad som följer av den materiella lagstiftningen (den rättsliga betydelsen). Begreppet medborgare står för något positivt och värdeladdat. Flertalet av de personer som vi har haft kontakt med har också spontant utgått ifrån att det svenska medborgarskapet är betydelsefullt. Medborgarskapet får anses ha ett särskilt värde genom att det kan bidra till att förstärka känslan av tillhörighet till en viss stat, i det här fallet Sverige, och därmed ge en grundtrygghet i dagens internationaliserade samhälle. Medborgarskapet bidrar vidare till att förstärka känslan av samhörighet med landets övriga invånare. Särskilt för flyktingar som kommer till Sverige torde ett svenskt medborgarskap vidare innebära skydd och trygghet. Medborgarskapet utgör mot denna bakgrund ett viktigt led i integrationsprocessen. (SOU 2000:106, s. 299)

Under senare årtionden har den politiska strävan huvudsakligen gått ut på att utjämna skillnaderna mellan svenska och utländska medborgare i olika sammanhang. Att ta bort osakligt grundad särbehandling på grund av medborgarskap är självklart, och inte minst folkpartiet har varit pådrivande för att t.ex. stärka grundlagsskyddet för politiska fri- och rättigheter oavsett medborgarskap. Men under den period då Sverige styrdes av socialdemokraterna slog denna politik över till att förringa medborgarskapets betydelse, som om medborgarskap var en rent praktisk fråga om vilket omslag ens pass skulle ha. Vi anser att detta har varit djupt olyckligt.

I Sverige är medborgarskap idag avdramatiserat och inte särskilt uppmärksammat. En kartläggning som länsstyrelserna genomförde 2005 visar att bara ungefär en tredjedel av landets kommuner bjuder in sina nyblivna svenska medborgare till ceremonier. Det sker i regel på nationaldagen.

I många andra länder är det något efterlängtat och medborgarskapet firas genom en gemensam ceremoni och festligheter tillsammans med övriga nyblivna medborgare. USA och Kanada är exempel på detta. I Kanada, som är ett stort invandringsland, är fokus från den första dagen en invandrare eller flykting kommer till landet att hon eller han ska välkomnas och också sträva efter medborgarskap. Medborgarskapet ses som en viktig del av integrationsprocessen. I såväl USA som Kanada firas medborgarskapet efter att de ansökande genomgått och klarat en medborgarskapsutbildning.

I april 2006 gav den tidigare regeringen länsstyrelserna i uppdrag att i respektive län samordna och stimulera kommunernas insatser för att uppmärksamma nya svenska medborgare genom särskilda ceremonier. Målet är att alla nya svenska medborgare som så önskar ska ges möjlighet att delta i en ceremoni med anledning av medborgarskapet. Länsstyrelserna ska också själva kunna svara för ceremonier i de fall som en kommun inte gör det. Länsstyrelserna ska rapportera erfarenheterna av uppdraget senast den 1 oktober 2008.

Det är dags att formulera medborgarskapets betydelse för en ny tid. Ett öppet Sverige – som tar sin del i ansvaret för en human flyktingpolitik, som välkomnar arbetskraftsinvandring och som deltar aktivt i det europeiska och globala samarbetet – kan inte blunda för medborgarskapets betydelse för att underlätta integrationen.

När folkpartiet år 2002 föreslog att kravet på grundläggande svenskkunskaper för medborgarskap skulle återinföras var det en följd av detta resonemang. Men själva resonemanget varken börjar eller slutar med språkkunskaper, utan hänger ihop med en vision om det öppna medborgarskapet.

Rapportens grundprinciper kan sammanfattas i några enkla punkter:

- **Alla har ett ansvar att försvara samhällets grunder.** Den som lever i Sverige har också ett ansvar att respektera svensk lag och respektera de demokratiska fri- och rättigheterna.
- **Sverige ska vara ett öppet land.** Reglerna för medborgarskap ska underlätta för människor att också i praktiken bli delaktiga i det svenska samhället.
- **Viljan att bli samhällsmedlem är det viktiga – inte väntetiden.** Medborgarskap ska beviljas utifrån att man tydligt visar att man vill bygga sin framtid i Sverige genom att ta del av information om det svenska samhället och om möjligt lära sig grunderna i svenska språket. Detta är det viktiga, inte att man har väntat ett visst antal år på att ansöka om medborgarskap.
- **Likabehandling ska råda.** Sverige ska ha samma medborgarskapsregler för alla, oavsett om man har rötterna i Europa eller i någon annan världsdelen. I dag är det inte så.

Medborgarkurs

Sverige ska vara ett tolerant och humant samhälle som kännetecknas av respekten för demokrati, rättstaten, marknadsekonomi, jämställdhet och mänskliga fri- och rättigheter. Det är detta som är den gemensamma basen i det svenska samhället, den gemensamma värdegrunden om man så vill. Den har inte kommit gratis utan är resultatet av tidigare generationers mödosamma arbete för demokrati och likhet inför lagen. Att tala om specifikt ”svenska” värden är vilseledande – de demokratiska värdena är universella, och det finns dessutom gott om svenskar som förnekar demokratins principer – men detta motsäger inte att dessa principer är själva fundamentet för det samhälle vi vill att Sverige ska vara.

För att vi ska lyckas i vår strävan att uppnå ett samhälle som detta är det naturligtvis avgörande att alla de som behöver komma till oss och de som frivilligt väljer att göra det får kunskap om att det är dessa värderingsgrunder som vårt samhälle baseras på. Alla människor som bor och verkar i Sverige måste vara medvetna om det öppna, demokratiska och toleranta samhällets betydelse samt jämställdheten och respekten för alla människors lika värde och integritet. Det får inte heller råda minsta oklarhet om att arbetet för samhällsförändring måste ske med demokratiska medel.

Den som växer upp i Sverige ska enligt läroplanen få ta del av detta i skolans undervisning. Den som flyttar till Sverige i vuxen ålder behöver information och kunskap på annat sätt. När

SFI-undervisningen nu förändras kan det finnas anledning att också skapa en omfattande och utvecklad introduktionsutbildning för personer som vill bosätta sig i Sverige, en medborgarkurs om det svenska samhället.

Kursen ska informera om hur det svenska samhället fungerar och vilka rättigheter man har, men också förklara och informera om vilka skyldigheter man har samt om den värdegrund som samhället bygger på. Okunskap ska inte hindra en från att ta tillvara sina rättigheter i Sverige, men inte heller vara ursäkt för att bryta mot lagen. Detta kan vara särskilt viktigt för att människor ska kunna åtnjuta sina rättigheter och förstå sina skyldigheter när det gäller frågor där Sverige gått före andra länder, till exempel i synen på våld inom relationer eller aga av barn.

Denna medborgarkurs ska inte bli en formalitet utan bör vara en mer djupgående introduktion till det svenska samhället. Alla som flyttar till Sverige i vuxen ålder ska inbjudas till denna utbildning. För den som ansöker om svenskt medborgarskap ska det i princip vara ett krav att ha genomgått denna medborgarkurs.

Medborgarskapet – en högtid och ett kontrakt

Att beviljas medborgarskap ska vara en högtid, inte en byråkratisk formalitet eller enbart ett myndighetsbrev på posten. I många länder betonar man medborgarskapets betydelse genom en ceremoni. Vi menar att det är dags att åstadkomma detta också i Sverige. I många kommuner ordnas det i dag årliga högtidligheter för de invånare som det senaste året har blivit svenska medborgare. Det är bra att så sker, men själva stunden då man beviljas medborgarskap bör också vara en stund att minnas.

En del av den nya medborgarceremonin bör vara att man bekräftar att man tagit del av vilka rättigheter och skyldigheter man har och att man avser att delta i samhället och efterleva gällande lagar och regler. Att bli medborgare är ju att sluta ett socialt kontrakt med det nya samhället. I dag ansöker man bara på en blankett och intygar att de ifyllda uppgifterna stämmer.

Individuellt medborgarskap utan olika tidskrav

Ansökan om medborgarskap ska prövas utifrån kriterier som behandlar alla jämlikt och som tar hänsyn till hur pass väl man faktiskt har anpassat sig till Sverige. I dag prövas medborgarskapet utifrån ovidkommande hänsyn som inte behandlar människor jämlikt. Ett tydligt exempel på detta är den vistelsetid i Sverige som krävs för att få ansöka om medborgarskap. Nordiska medborgare måste ha bott i Sverige i minst två år, flyktingar och statslösa i fyra år medan övriga måste ha bott här i fem år. Men vistelsetiden är ett oerhört trubbigt mått på hur pass väl man har kommit in i det svenska samhället. Att ha olika vistelsetider ger också signalen att människor från vissa länder har svårare att anpassa sig enbart på grund av sitt ursprung.

Det finns anledning att överväga om inte prövningen för medborgarskap ska göras mer individuell. Tydligare kriterier utifrån personens vilja att delta i det svenska samhället, bland annat genom villkor om deltagande i medborgarkursen och svenskkunskaper om detta inte är omöjligt utifrån individuella skäl.

Det är dock viktigt att understryka att framlyfta medborgarskapet på ovan beskrivna sätt inte syftar till att öka ”svenskheten” bland nya invånare i Sverige. Så länge man godtar och respekterar den minst gemensamma nämnaren, inkluderande mänskliga fri- och rättigheter, jämställdhet och rättsstaten, är det upp till var och en hur man vill leva.

2 Riv hindren i offentlig verksamhet

Den socialdemokratiska integrationspolitik som länge präglat Sverige utgick från ett förmyndaraktigt omhändertagande, där den som kommer till vårt land omvandlades till en maktlös klient som inte ansågs förmögen att styra över de allra mest väsentliga livsvalen. Välviljan förvandlades till ett välviljans tyranni.

En av folkpartiets huvuduppgifter som regeringsparti är att bryta med denna människosyn. Vår politik utgår från att individens ansvar för sitt eget liv är detsamma oavsett om man är född i Sverige eller utomlands. Politiska åtgärder handlar inte om att ta ifrån henne detta ansvar utan om att stärka individens förmåga och makt. Nyckeln till detta är att kunna språket och att den som kan försörja sig av egen kraft också ska göra det.

Den liberala politiken för att bryta utanförskapet på arbetsmarknaden handlar därför om att riva de hinder som i dag spärrar den enskildes väg till egen försörjning. För den offentligt ägda och styrda sektorn finns en politisk dimension som arbetsgivare, här sätter politikerna upp spelreglerna. Har den offentliga sektorn klarat av att riva sina egna hinder? Svaret måste bli: Nej.

Av Sveriges befolkning mellan 16 och 70 år är 15,0 % födda utomlands, men ser man till arbetsmarknadens olika sektorer är fördelningen minst sagt ojämn. Högst andel utlandsfödda finns i den privata företagssektorn, framför allt om man särskilt ser till företag som drivs i annan form än som aktiebolag. Andelen utlandsfödda i denna sektor är 15,7 %. Här syns också den starka företagsamheten bland utlandsfödda, eftersom många småföretag drivs som enskild firma eller som handelsbolag. Andelen utlandsfödda i kommunal förvaltning ligger på 11,0 %, hos landstingen på 10,4 % och i statlig förvaltning på 8,4 %. Förödande låga siffror har de statliga affärsverken med 4,3 % utlandsfödd personal.¹

Bilden blir inte bättre om man studerar var de utlandsfödda arbetar inom den offentliga sektorn.² Några exempel:

- Medan 22 % av den kommunala städpersonalen är född utomlands (och andelen ökar) är andelen utlandsfödda chefer i kommunal verksamhet bara 4 % (och andelen ligger stilla).
- Medan 16 % av den kommunala måltidspersonalen är född utomlands (och andelen ökar) är andelen utlandsfödda rektorer och skolledare bara 3 % (och andelen tenderar att sjunka).

Att utlandsfödda hänvisas till obefordrade tjänster är ett återkommande mönster oavsett yrkets utbildningsnivå. Två typiska landstingsyrken kan illustrera detta. Av landstingens städare är 24 % födda utomlands, men bara 14 % av cheferna i städverksamheten. Bland läkare är andelen utlandsfödda också 24 %, men bland läkare i chefsställning bara 11 %.

Till viss del har detta naturliga förklaringar. Det tar tid att arbeta sig upp till chefsställning, vilket måste beaktas när det gäller den som är relativt nytillkommen på den svenska arbetsmarknaden. Men detta förklarar inte hela bilden: många utlandsfödda har ju meriter från samma yrke med sig från sitt ursprungsland.

¹ Källa: Integrationsverkets statistikdatabas. Siffrorna avser år 2004.

² Källa i det följande: *Utrikes födda anställda i kommuner 2005* samt *Utrikes födda anställda i landsting och regioner 2005*, rapporter från Sveriges Kommuner och Landsting november 2006. Integrationsgruppens delrapport till partirådet 2008

Utbildningsnivån kan inte heller förklara allt. Andelen högskoleutbildade är tvärtom högre bland landstingens utlandsfödda personal än bland den svenskfödda (67 % mot 62 %). Ser man till andelen som uppnått forskarutbildning är den i landstingen dubbelt så hög bland utlandsfödda än bland svenskfödda (5,0 % mot 2,3 %). I kommunerna är andelen forskarutbildade hela fyra gånger så hög (0,4 % mot 0,1 %).

Att utlandsfödda som grupp har en svagare ställning i den offentliga sektorn framgår också när man granskar anställningsformen. Andelen tillsvidareanställda bland födda i Sverige är 85 % i landstingen och 80 % i kommunerna. Motsvarande siffror för utlandsfödda är 77 % och 68 %, alltså ett glapp på 8 respektive 12 procentenheter. En fast anställning är inte idealet för alla, men att viljan att ha fast jobb hänger ihop med svenskt ursprung är inte en rimlig slutsats.

Betyget för den offentliga sektorn måste bli icke godkänt. Mycket mer behöver göras för att riva de dolda hindren som stänger ute människor och osynliggör deras kunskaper eller hänvisar dem till utanförskap och bidragsberoende.

I mötet med statistik som den ovanstående ropar kollektivism ur alla läger på kvotering och andra former av positiv särbehandling. Men diskriminering kan inte botas med annan diskriminering. Den liberala lösningen handlar i stället om att stärka individens möjligheter till lika behandling.

Språkkunskap som kompetens

Medan det oftast ses som en god merit för en infödd svensk att behärska ett främmande språk, är det långt ifrån lika självklart att det är ett extra plus för en flykting att behärska både svenska och exempelvis kurdiska eller arabiska. Ändå behövs språkkunskaper i de flesta offentliga verksamheter.

Folkpartiet är det parti som kanske tydligast försvarar svenska språket som vårt gemensamma kommunikationsredskap i Sverige, men vi är också tydliga med att andra språkkunskaper är omistliga i många sammanhang. Till exempel behöver språkkunskaperna hos äldreomsorgens personal tas till vara bättre, så att äldre invandrare som tappat svenskan på äldre dagar kan få en värdig omsorg. Alla myndigheter har också ett självklart behov av språkkompetens i sina internationella kontakter. Några exempel där detta är särskilt betydelsefullt är UD, Sida och Kommerskollegium.

Det bör övervägas om inte ett extra språk, utöver svenska, i princip alltid ska anges som en merit då detta är fallet.

”50-50-satsning” för breddad rekrytering av chefer

Det behövs ökade ansträngningar för att bredda rekryteringen av potentiella chefer och andra i ledande ställning. Att ”likar väljer likar” handlar sällan om medveten diskriminering utan bygger på föreställningar om hur man tänker sig att en chef ska vara och vilken bakgrund han (eller mer sällan hon) ska ha. Inkvotering eller annan positiv särbehandling måste avvisas, men däremot kan mycket göras för att bredda underlaget vid chefsrekryteringar och se över hur rekryteringsprocesserna ser ut och hur kravprofilerna utarbetas. Här måste staten driva på utvecklingen i den offentliga sektorn. Rapporten föreslår en ”50-50-satsning” där 50 miljoner kronor satsas på ett pilotprojekt för metodutveckling och breddad chefsrekrytering i 50 myndigheter, landsting och kommuner.

Bryt upp de offentliga monopolen

I de flesta kommuner och landsting råder en monopolställning för många invandrardominerade yrken. När anställda i praktiken bara är hänvisade till en enda arbetsgivare minskar deras chanser att påverka arbetssituationen eller göra karriär i yrket. När det finns möjlighet att byta arbetsgivare eller starta eget företag ökar arbetstagarnas makt över sin egen tillvaro. Folkpartiets politik för att bryta upp de offentliga monopolen är generell, men stärker också integrationen eftersom den berör många yrkesgrupper där andelen utlandsfödda är särskilt hög.

Avidentifiera jobbsökningar

När den ena undersökningen efter den andra visar på svårigheterna för personer med utländskt klingande namn att ens få komma på anställningsintervju måste vi ta krafttag i kampen mot den etniska bortsorteringen som uppenbarligen förekommer på den svenska arbetsmarknaden. Det är rimligt att den offentliga sektorn går före med obligatorisk avidentifiering av ansökningshandlingar, så att den som söker en anställning vet att det verkligen är regeringsformens ord om ”förtjänst och skicklighet” som är vägledande för arbetsgivarens bedömning.

I september 2006 fattade den dåvarande regeringen beslut om att genomföra en försöksverksamhet med avidentifierade ansökningshandlingar vid sju myndigheter. Samtidigt beslutades att en studie om rekrytering med mångfaldsperspektiv vid nio myndigheter skulle genomföras. Båda försöken har pågått under 2007. Den nuvarande regeringen gav i december 2006 i uppdrag till Statskontoret att utvärdera båda försöken. Statskontoret skall redovisa utvärderingen av projektet senast i augusti 2008.

3 Religiösa friskolor och det öppna samhället

Kontroll av friskolor

Folkpartiet är i grunden positiva till friskolor men samtidigt är det viktigt att kontrollen av dem är sådan att elever kan garanteras en god och allsidig undervisning. Det uttalade motivet för just religiösa friskolor är att bevara, främja och förstärka exempelvis det judiska, kristna eller muslimska kulturarvet. Men samma läroplaner gäller för samtliga skolor och kunskapsmålen är desamma. Läroplanerna anger mål som alla elever ska uppnå, oavsett om de går på en kommunal skola eller en friskola.

För att säkerställa att konfessionella friskolor drivs i enlighet med en demokratisk och tolerant värdegrund och följer läroplanens krav på att undervisningen ska vara icke-konfessionell bör inspektionen bli grundligare. I dag utför Skolverket sina inspektioner med ibland flera års mellanrum, vilket innebär att vissa årskullar barn hinner både börja och sluta en skola utan att den blivit kontrollerad under deras skoltid.

Vilken typ av kontroll som bör göras är också något som bör diskuteras. Att till skillnad från idag tillåta tillsyn av externa finansieringskällor skulle säkerställa att skolor inte hamnar i beroendeställning till sina finansiärer och om skolan har finansiärer med tvivelaktiga intressen.

Ett annat sätt att förbättra kontrollen vore att den eller de personer som utgör huvudman i en ansökan om att starta en religiös friskola kontrolleras noggrannare än idag. Då kan det säkerställas att det huvudmännen har förutsättningarna att upprätthålla en skola med en trygg arbetsmiljö och en allsidig och icke-konfessionell undervisning.

De inspektioner som Skolverket utför av friskolor är i dag utannonserade i förväg. Detta innebär naturligtvis en risk för att eventuella missförhållanden på skolan kan undanhållas inspektörerna. Det bör göras även oannonserade inspektioner.

När beslut om att dra in tillståndet för en friskola fattas måste den rättsliga processen gå betydligt snabbare än idag. Det är inte rimligt att en skola kan tillåtas fortsätta med sin verksamhet i fler år innan ärendet slutligen avgörs.

Dispens från undervisning

I skolan grundläggs många av de värderingar som vi vill ska vara rådande i vårt land. Plikten – och alla barns rätt - att gå i grundskolan är viktig för ett samhälle där alla ges lika möjligheter. Det förekommer att skolor – både friskolor och kommunala skolor – idag ger dispens av kulturella eller religiösa skäl så att elever slipper vissa undervisningsmoment i skolan. Dessa dispenser gör att vissa elever inte får komplett undervisning.

Enligt den skollag som nu gäller finns möjlighet till befrielse från obligatorisk undervisning om så kallade ”särskilda omständigheter” föreligger. Bakgrunden till denna bestämmelse är historisk. Fram till 1969 undervisades i ämnet ”kristendomskunskap” i svensk skola. Ämnet hade närmast en konfessionell inriktning och då var det rimligt att kunna befria elever från denna undervisning, om föräldrarna bekände sig till en annan tro. Märkligt är att bestämmelsen om befrielse inte avskaffades 1969 när kristendomsämnet ersattes av det mer allsidiga ämnet religionskunskap.

Riksdagen behandlade frågan om befrielse från undervisning 1996. Nu skulle det inte längre handla om att slippa kristendomsundervisning, den var ju redan avskaffad. Nu skulle befrielse kunna ske ”på grund av särskilda omständigheter”.

Skolminister Ylva Johansson (s) återger i sin proposition motiven så här; ”Befrielsen kan också motiveras av att inslaget upplevs som utmanande mot bakgrund av elevens speciella inställning och hemmiljö”. I det övriga resonemanget i propositionen uttalas en avgränsning, möjligheten till befrielse ska ”tillämpas endast undantagsvis”.

I doktorsavhandlingen ”Utbildning på (o)lika villkor”, av Sara Högdin (2007), analyseras hur denna möjlighet till befrielse från undervisningen faktiskt används. Högdins undersökning omfattar 1200 elever på fyra skolor i en stor stad. Om vi vill ha en skola och ett samhälle präglade av lika möjligheter och jämställdhet mellan kvinnor och män är resultaten nedslående. 27 procent av de utlandsfödda flickorna i Högdins studie, mer än var fjärde utlandsfödd flicka får inte delta i undervisning i idrott, simning eller sexualkunskap, alternativt inte vara med på klassresor eller studiebesök. Det ämne som flest utlandsfödda flickor hindras från att delta i är sex- och samlevnadsundervisningen. Här stoppas 18 procent, nästan var femte utlandsfödd flicka.

I och med att vi har skolplikt i detta land kan det ifrågasättas om det verkligen är rimligt att ge dispens för elever från vissa undervisningsmoment. I praktiken innebär dispensen ofta att det är flickor som lever i patriarkala förhållanden som inte får del av den undervisning som ska ges alla elever. I stället för att barnen, som sker i dag, hamnar i konflikt med sina föräldrar är det angeläget att samhället är tydligt med barnens rätt till skolgång.

Skolan ska i dialog med föräldrar ha en skyldighet att hitta lösningar så att alla barn får rätt till de obligatoriska undervisningsmomenten. Det finns exempel på skolor som lyckats väl med detta. Slopandet av dispenser skickar en tydlig signal till samtliga skolläroplaner att de behöver hitta lösningar som tillgodoser alla barns rätt till undervisning enligt läroplanen. Befrielse från obligatoriska undervisningsmoment får inte vara lösningen.

4 Jämställdhet i globaliseringens tid

Att kvinnor och män är jämlikar är grunden för vår liberala människosyn. Visionen om ett jämställt samhälle är och har alltid varit en drivkraft för liberal politik. Viljan att riva patriarkala traditioner har gjort att liberaler gått i täten när det gäller reformer för att öka jämställdheten. Oavsett om motståndet kommit från konservativa som velat slå vakt om rådande ordning, eller från socialister som värnat kollektivets, framför individens rättigheter, så har liberaler tagit strid för jämställdheten.

I jämförelse med andra länder har Sverige kommit långt när det gäller jämställdhet och jämställdhetsbegreppet är förankrat i samhället. Uppdraget är dock inte alls slutfört. Trots framgångarna har vi fortfarande många stora utmaningar framför oss. Mäns våld mot kvinnor, skillnader i arbetsvillkor och löner, ojämn fördelning av det obetalda arbetet i hemmen och diskriminering är exempel på områden där mycket återstår att göra.

Globalisering, flyktingströmmar och migration gör att Sverige är ett mångkulturellt samhälle. Från liberal utgångspunkt värnar vi det samhälle där människor möts med respekt för varandra och där individer inte behandlas sämre för att hon eller han har en viss kulturell tillhörighet. Det mångkulturella samhälle vi bejaktar bygger dock på att kulturella hänsyn aldrig ska få stå i vägen för kvinnors och mäns lika rättigheter.

Mångkultur – men inte utan jämställdhet

De allra flesta kulturer rymmer, precis som den svenska kulturen, patriarkala traditioner. I många samhällen och kulturer erkänns åtminstone i teorin kvinnors och mäns lika värde, men jämställdhetsutvecklingen har fått varierande genomslag i praktiken. På många håll sker den största könsdiskrimineringen inom den privata sfären, där äldre släktingar (även kvinnor) i samråd med fäder och bröder kontrollerar och beslutar om flickornas liv och framtid. I andra är de patriarkala värderingarna uttalade och förverkligade på ett sätt som gör att kvinnor saknar juridiska och ekonomiska rättigheter.

Vi som både bejaktar ett mångkulturellt samhälle och samtidigt strävar efter ökad jämställdhet ställs inför den oundvikliga frågan: Hur ska vi förhålla oss till krav från religiösa och kulturella minoriteter att samhället ska ta hänsyn till deras regler, normer och traditioner, om det samtidigt innebär att kvinnor kränks?

I de kulturer som präglas av djupt patriarkala värderingar är kvinnans personliga frihet inskränkt. Den sexuella och reproduktiva sfären är oftast starkt kontrollerad. Kvinnans roll att ta hand om hemmet innebär också en särskild uppgift att förvalta förfädernas traditioner till barn och kommande generationer. Traditionerna gör det i många fall både socialt och ekonomiskt omöjligt för kvinnornas att välja ett annat liv än som gift kvinna. De mest extrema sederna som kvinnlig könsstympning, barnäktenskap och andra typer av tvångsäktenskap syftar alla till att på olika sätt kontrollera och inskränka kvinnans frihet och individuella livsval. I hederskulturer är både familjens och släktens heder beroende av kvinnans kyskhet och därmed utsätts hon för ett särskilt hårt tryck att leva upp till förväntningar som formulerades äldre generationer.

Utifrån en liberal grundsyn kan vi aldrig godta att kulturella hänsyn skulle innebära att kvinnor förtrycks. Vi avvisar de krav på särlösningar och undantag från svensk lagstiftning som förts fram och som skulle utgöra brott mot alla människors lika värde och rättigheter. Domstolar och myndigheter ska inte heller tillämpa svensk lag på ett sätt att individer kränks på grund av missriktad kulturell hänsyn. Utgångspunkten är att ta ställning för individen när hon kränks, oavsett av vem.

Tvångsäktenskap och barnäktenskap

Äktenskap som ingås med barn och andra typer av tvångsäktenskap ska inte vara tillåtna. De tar ifrån människor, i första hand kvinnor, några av hennes livs viktigaste val, nämligen om och i så fall med vem hon ska dela sitt liv med. Socialstyrelsens undersökning *Frihet och ansvar* från visade att fem procent av flickorna och tre procent av pojkarna i årskurs 2 på gymnasiet är oroliga för att inte själva få välja livspartner. Dessa ungdomars frihet är starkt beskuren av föräldrar och andra vuxna i familjen, i synnerhet för flickor när det gäller kontakter med det motsatta könet.

Äktenskapsbalken bygger tanken att två vuxna personer ingår äktenskap frivilligt. Arrangerade äktenskap tillåts inte. Men i praktiken åsidosätts svensk lagstiftning när det gäller unga kvinnor och män som lever i kyskhets- och hederskulturer. Kvinnorna i dessa kulturer motas istället in i äktenskap med partners de inte valt själva.

Det finns en bred samsyn i riksdagen om barn- och tvångsäktenskap varför lagstiftningen på detta område skärptes efter beslut våren 2004. Den nya lagen har dock en del brister vilka vi menar bör åtgärdas. Den allra viktigaste av dessa brister är att det inte föreskrivs någon specifik påföljd för de vuxna som arrangerar eller på något sätt medverkar till att barn- och tvångsäktenskap ingås. Medverkan till barn- och tvångsäktenskap ska kriminaliseras.

En annan brist gäller 18-årsgränsen för äktenskap. Gränsen kan förtydligas ytterligare genom att undantag aldrig medges. I dag kvarstår exempelvis möjligheten till äktenskap före 18 års ålder när gemensamma barn finns eller väntas. Fördelarna med att ta bort möjligheten till dispens för äktenskap före 18 års ålder är många. För det första slipper man den godtycklighet som följer vid prövningen när det inte finns tydliga kriterier för vilka skäl – ”särskilda skäl” – som kan anses berättiga sådan dispens. Redan i dag visar uppgifter från länsstyrelserna att vissa länsstyrelser beviljar tillstånd i högre utsträckning än andra och att skälen för besluten varierar. För det andra slipper barn utsättas för påtryckningar från omgivningen om lagen inte tillåter äktenskap före 18 års ålder.

Folkpartiets integrationssamråd – sammanfattning av samrådssvaren

författad av Andreas Arvidsson

Denna sammanställning omfattar samrådssvar från folkpartiet liberalernas länsförbund, lokala föreningar och nätverk. Däremot har svar från enskilda personer av utrymmesskäl inte kunnat inkluderas. Tyngdpunkten i referaten ligger på länsförbundens svar.

Fråga 1: I dag finns inga krav på att den som ansöker om medborgarskap ska ta del av information om det svenska samhället och dess grundläggande principer. Bör Sverige införa sådana regler för att därmed stärka synen på medborgarskapet som ett samhällskontrakt?

Stödet för förslaget är genomgående starkt. Bland länsförbunden finns en positiv inställning till att koppla medborgarskapstanken till integrationsprocessen genom ett informationskrav. Ett av länsförbunden var dock inte redo att införa ett sådant krav i medborgarprocessen med hänvisning till att rättigheter och skyldigheter finns kopplat redan till att man får permanent uppehållstillstånd. Stödet från lokalföreningar för förslaget var något svagare än hos länsförbunden men ändå med en stark majoritet för att införa ett sådant kriterium för medborgarskap.

En rad i grunden positiva instanser vill dock ge klargöranden och tillföra tillägg. En ofta återkommande åsikt är att medborgarkursen inte ska betygsättas utan att endast närvaro ska räcka och att undantag ska göras med hänvisning till intellektuell förmåga.

”Det är dags att uppvärdera ett svenskt medborgarskap och vad det faktiskt innebär med ett sådant. Staten har ansvaret att till de individer som söker svenskt medborgarskap förmedla vilka rättigheter och skyldigheter som erbjuds med ett medborgarskap. Det är också ett givet moment kopplat till introduktionen och Sfi till den som kommer som ny-anländ till Sverige.” (Göteborg)

”När nu inte samhällskunskap finns kvar inom SFI-undervisningen är det en självklarhet att den kunskap som behövs för att känna till och förstå samhällets uppbyggnad och demokratiska värderingar ska ges till dem som vill bli svenska medborgare.” (Södra Älvsborg)

”Med en medborgarskaps-utbildning minimerar vi kulturella konflikter, och ökar samtidigt samförståndet till de svenska rättsliga och moraliska värderingarna.” (Norra Älvsborg)

”Vi anser att det är av stor betydelse att den som ansöker om medborgarskap har genomgått obligatorisk utbildning i hur vårt (svenska) samhälles värdegrund ser ut. Inte minst för den enskilde individen måste det ses som väsentligt och ett uttryck för dess viljeinriktning” (Örnsköldsvik)

”Detta är ett paradigmskifte som kräver en rejäl analys. Samhällskontraktet som idé bygger på ömsesidiga förpliktelser. Det är redan så idag att de flesta krav, skyldigheter

men också rättigheter för en individ tillkommer redan när individen får permanent uppehållstillstånd. Insatser när det gäller hur Sverige fungerar, vilka lagar som gäller här förs lämpligen in i Sfi-undervisning och tidigt i integrationsprocessen – det ska inte vara en del av kriterierna för att erhålla medborgarskap.” (Stockholms län)

”Det bör dock räcka med att man visar att man har deltagit i den föreslagna medborgarkursen. Något medborgarskapstest för att visa att man har tagit del om information om det svenska samhället bör däremot inte införas.” (Gävle)

”Det kan vara i form av en mindre omfattande informerande medborgarskapskurs för den där inte ålder eller intellektuell funktionsnedsättning eller någon nyligen genomgången motsvarande utbildningsinsats kan anses som skäl för att inte behöva det.” (Göteborg)

”Det är rimligt att ställa någon typ av krav av att man har inhämtat information om det svenska samhället och dess grundläggande principer. Vid ansökan om medborgarskap bör dock hänsyn tas till om den som ansöker redan har inhämtat information om det svenska samhället.” (Östergötland)

”Denna kurs bör komma senare än SFI-undervisningen när man hunnit komma in lite mer i Sverige för att befinna sig på en nivå där man är mottaglig (vilket kan vara svårt i samband med SFI då man är så ny). Efter avslutad kurs skriver eleven på att man tagit del.” (Huddinge)

Fråga 2: I dag beviljas medborgarskap genom ett myndighetsbeslut. Eventuella ceremonier sker i efterhand och är frivilliga. I många länder beviljas medborgarskap genom en ceremoni där den nye medborgaren bekräftar att hon eller han tagit del av information om samhället och om sina rättigheter och skyldigheter, samt lovar att respektera landets lagar. Bör Sverige införa en sådan medborgarskapsceremoni?

Förslaget med medborgarceremoni har stöd av en majoritet bland länsförbunden men har också ett flertal kritiker. Även hos kommunföreningarna är stödet övervägande positivt om än mindre starkt.

De positiva instanserna betonar ofta det viktiga i att inte bara inför en enskild myndighet bekräfta sin vilja att bli medborgare utan att också på ett mer officiellt sätt visa sitt val. Förslag finns på vilka instanser som ska utforma ceremonierna, där såväl länsstyrelserna som EU föreslås. Flera kritiker betonar att ceremonier förvisso är positivt men att det inte rimligt att tvinga någon till det.

”Likaså ska den nye medborgaren lämna en officiell bekräftelse på att han/hon mottagit information och accepterar ett slags samhällskontrakt beträffande rättigheter och skyldigheter.” (Skåne)

”Ja, vi tror det skulle ge mera tydlighet kring medborgarskapet och ge stolthet. Ceremonier kan ske på både kommunal och region/länsnivå. En åsikt kan vara att EU kunde utforma riktlinjer.” (Bohuslän)

”Det vore bra med en ceremoni för att stärka medborgarskapet. Eventuella ceremonier bör vara individuella inte offentliga arrangemang. Det finns en risk för att

medborgarceremonier utvecklas i en nationalistisk riktning som kan bli främlingsfientliga.” (Jönköpings län)

”Självklart ska också Sverige arrangera ceremonier vid en så för den nyanlände viktig händelse som att ha blivit svensk medborgare. Ceremonierna bör anpassas efter tätheten på antalet aviserade medborgarskap, göras korta och ha den nya medborgaren i centrum. Deltagandet måste dock förutsättas vara frivilligt.” (Uppsala)

”När det gäller ceremonier för medborgarskap tillstyrker vi att det ansvaret tas över av länsstyrelsen och landshövdingarna. De har ett viktigt symbolvärde.” (Västmanland)

”Det bör dock räcka med att man visar att man har deltagit i den föreslagna medborgarkursen. Något medborgarskapstest för att visa att man har tagit del om information om det svenska samhället bör däremot inte införas. Eftersom ett sådana test i sig inte säger om man verkligen tagit till sig det svenska samhället och dess grundläggande principer, utan bara att man har varit duktig på att plugga.” (Gävle)

Fråga 3: I dag är det bara nordiska medborgare som kan ansöka om svenskt medborgarskap efter två år. Övriga måste vänta i fem år (med undantag för flyktingar och statslösa som kan söka efter fyra år). Bör Sverige avskaffa systemet med olika tidsgränser och i stället införa ett enhetligt system oavsett ursprungsland?

Förslaget mottas med generellt positiva svar från såväl länsförbunden som kommunföreningarna. Många av de positiva svaren är dock nyanserade. Många vill slå fast att den nordiska gemenskapen inte får äventyras genom en förändring. Andra löser det genom att föreslår att just den nordiska tidsgränsen på två år ska gälla för alla. Generellt är dock inställningen till harmonisering mellan tidsgränser positiv.

”Ja, Sverige bör avskaffa systemet med olika tidsgränser och införa ett enhetligt system. Vi anser tidsgränsen, 2 år ska vara lika för alla medborgare. Men det som är avgörande en avklarad SFI-kurs med godkänt resultat. SFI undervisningen ska kunna varvas med praktik.” (Dalarna)

”Ja. Sverige bör införa ett enhetligt system oavsett ursprungsland. 5 år kan tyckas vara en lång tid.” (Halland)

”Ja, vi tycker att alla ska behandlas lika, och utgångspunkten bör därför vara att en enhetlig tidsgräns bör införas. Det skulle t ex vara bra om EU tar fram ett gemensamt regelverk när det gäller hur lång tid det ska gå innan man kan ansöka om medborgarskap oavsett ursprungsland.” (Stockholms län)

”Alla människor äger samma värde oavsett etnicitet eller situation, därför bör det införas gemensamma krav på vistelsetid i Sverige innan ansökan av medborgarskap. Detta oavsett vilket ursprungsland individen kommer från. Undantag ska göras för nordiska medborgare, då dessa redan i sina före detta hemländer tagit del av och varit införstådda med de flesta av samhällets principer (som beskrivits ovan), då de kommer från samhällen byggda på samma/snarlika värderingar som de svenska. Nordiska medborgare bör därför kunna söka medborgarskap i Sverige efter kortare vistelsetid än invandrare från utomnordiska länder.” (Norra Älvsborg)

”Det finns en poäng i att införa ett enhetligt system för alla som ansöker om medborgarskap och det efter en rimlig tid. Därför är en generell tidsgräns om fyra år att föredra och det skall vara fråga om en i huvudsak sammanhängande vistelsetid i landet. Det finns dock

ingen anledning att för den skull ta bort den möjlighet att bli svensk medborgare efter två år som hittills gällt för nordiska medborgare, även om det idag med EU-medlemskap med mera inte finns så mycket kvar av den särskilda nordiska samverkan som en gång fanns.” (Göteborg)

”Den nordiska likheten i språk, levnadsvanor och kultur möjliggör en kortare anpassningstid för medborgarskapet, två år synes rimligt. Övriga invandrare bör behandlas lika och ha en gemensam tid t.ex. fem år.” (Motala)

Fråga 4: Bör lagen om offentlig anställning förtydligas för att lyfta fram utlandsföddas kompetens, till exempel när det gäller språkkunskaper?

Här går svaren isär. Hälften av såväl länsförbunden som kommunföreningarna är positiva medan den andra hälften är negativ. De positiva svaren pekar ofta på det viktiga i att med ett mångkulturellt samhälle behövs andra språk än svenska, inte minst i den service som den offentliga sektorn erbjuder. Flera av de negativa svaren menar att det är fyrkantigt att generellt ge språkkunskap ett meritvärde även om språkkunskaper beskrivs i mycket positiva termer. Flera svar föreslår istället andra lösningar såsom bättre språkvalidering och översättning av yrkesexamen. Även diskrimineringslagstiftningen uppmärksammas.

”Nej, Vi anser det är fel att lyfta fram särskilt utlandsföddas kompetens vad exempelvis gäller språkkunskaper. Det är bättre att lyfta fram individuella kunskapsmeriter.” (Dalarna)

”Att kunna flera språk är viktigt i många yrken. Inom äldreomsorgen inom en kommun, till exempel, är det angeläget att det finns personer som har olika språkbakgrund för att ta hand om de personer som inte har svenska som modersmål. Även en person som har kunnat svenska som andra språk kan förlora dessa insikter vid demens. Även inom andra områden är flerspråkighet värdefull. Men att lagstifta om, att kunna fler språk ska vara en merit, är att gå för långt. Språkkompetensen måste kopplas ihop med behovet. Det vill säga att om det finns många finskspråkiga gamla så är det mer värdefullt med personal som kan finska än med någon som talar ett ovanligt språk som få andra talar, åtminstone på den aktuella orten. Men kommunerna bör uppmanas att planera för kommande behov.” (Södra Älvsborg)

”Ja. I en utökad globalisering kommer ganska naturligt dessa kunskaper att värderas i högre grad framöver.” (Halland)

”Mångfalden i form av kulturkompetens borde därför kunna vara ett kriterium i sig snarare än att bara se till enskilda språkkunskaper när de inte är direkt kopplade till kraven i tjänsten. Det handlar om att få in en allmän allt mer nödvändig kulturkompetens där språkkunskaper i och för sig kan vara en indikator på att den enskilde har en sådan kompetens, men inte den enda.” (Göteborg)

”Det mångkulturella samhället där det finns människor med andra modersmål och erfarenheter än svenska är något viktigt och positivt för landets utveckling. Vi ser dock problem med att särskilja en språkkompetens jämfört med en annan enbart beroende på den sökandes härkomst.” (Skåne)

”Behovet av kunskaper i ett extra språk kommer att bli allt betydelsefullare inom såväl den privata som den offentliga sektorn. Precis som det sägs i samrådsmaterialet så tycker vi att det är viktigt att språkkunskaper tas till vara. Givetvis är goda kunskaper i svenska viktiga

för att kunna utföra yrkesuppgifter inom t ex vården eller skolan. Det är också en fördel om man som anställd t ex inom äldreomsorgen känner till ett lands seder och bruk. I Sverige finns det också minoritetsspråk som har en särställning i lagstiftningen vilket inte får glömmas bort.” (Stockholms län)

”Det är inte en fråga lagen om offentlig anställning utan en fråga för arbetsgivarna och diskrimineringslagarna. Om man har språkkunskaper som man använder i sitt yrke sparar kommunen/landstinget pengar på tolk. Detta borde värderas av arbetsgivaren och även ge utdelning i lönekuvertet. Däremot är det bra om man skärper diskrimineringslagstiftningen så att det blir kännbart att diskriminera på arbetsmarknaden.” (Huddinge)

Fråga 5: Vore det en bra eller dålig prioritering av offentliga medel att satsa extra statliga bidrag på fler projekt för breddad chefsrekrytering av utlandsfödda, så att fler invandrare får chans att hamna på chefspositioner?

Samrådssvaren från länsförbunden och kommunföreningarna är skeptiska till en satsning av föreslagen sort. Istället föreslås flera andra lösningar såsom skrivningar i regleringsbrev eller att den nya diskrimineringslagstiftningen är viktig. Några svar är dock positiva och pekar på det viktiga i att samhället i dag missar kompetens genom att inte ha förmågan att se vad många med invandrarbakgrund besitter. Påtagligt är att många av de negativa svaren ser den föreslagna satsning som positiv diskriminering.

”Som liberaler tror vi på individens förmåga. Vi är emot kvotering, men i vissa lägen kan stimulans behövas. Alla individer, inklusive utlandsfödda, skall ges bästa tänkbara möjligheter att kvalificera sig till yrke och befattning. En satsning att med offentliga medel bredda chefsrekrytering bland invandrare kan inte ses som rimligt varken ur ett ekonomiskt eller liberalt perspektiv.” (Norra Älvsborg)

”Ja, det vore en bra prioritering. Mångfalden i samhället är en stor tillgång och rätt hanterad skapar den en dynamik som för närvarande dåligt utnyttjad på flera håll.” (Jönköping)

”Det är av största vikt att företag och förvaltningar har kompetenta chefer med olika kompletterande erfarenheter och bakgrund samt att dessa utvärderas. Staten bör dock inte satsa (kortsiktiga) specifika medel på projekt för chefsrekrytering. Däremot kan man via regleringsbrev och ägardirektiv t ex tydligt markera vikten av en bättre balanserad organisation. Jobbannonser bör innehålla positiva skrivningar om utlandsfödda sökande.” (Skåne)

”Ja, det är nödvändigt både för den enskilde utlandsföddes möjligheter men också för att Sverige behöver tillvarata kvalificerad arbetskraft.” (Bohuslän)

”Likaväl som det finns projekt som stimulerar till breddad rekrytering när det gäller kvinnor så kan det vara relevant att satsa på sådana projekt för personer med invandrarbakgrund. När sen tjänsten tillsätts ska det vara den bäst skickade som får jobbet, ingen kvotering enligt lag.” (Stockholms stad)

Fråga 6: Hur stor betydelse skulle avidentifierade jobbansökningar få om det blev ett generellt krav i offentlig sektor?

Svaren är delade i frågan bland både länsförbund och kommunföreningar. Ett ofta återkommande svar är att man bör invänta statskontorets utvärdering av en försöksverksamhet med avidentifierade jobbansökningar. Utvärderingen ska vara färdig i augusti 2008.

Bland de positiva svaren återfinns ofta idén om att åtminstone hjälpa diskriminerade till första steget med att komma på intervju. Bland de negativa svaren kan två olika sorts invändningar urskiljas. Dels de som inte tror att det rent praktiskt kommer fungera med avidentifierade jobbansökningar. Dels de som principiellt är emot det och exempelvis hävdar att det är att kapitulera för främlingsrädda attityder. Eventuella kostnadseffekter är också diskuterade av ett par av länsförbunden. Ett av länsförbunden menar att staten måste hjälpa till med kostnadssidan vid ett införande av avidentifierade ansökningar genom att utveckla datoriserade rutiner.

”Diskriminering på grund av att man har ett främmande klingande namn är oacceptabelt. Men genom att föreslå avidentifierade jobbansökningar accepterar man faktiskt situationen.” (Södra Älvsborg)

”Det har betydelse. Det gäller att komma till första trappsteget och bli kallad till intervju.” (Halland)

”Tveksam betydelse, det vore att kapitulera.” (Värmland)

”Vi är positiva till att reformera den offentliga sektorns ansökningsmetoder. Vid eventuellt positivt redovisat resultat från försöken är vi positiva till avidentifierade jobbansökningar.” (Norra Älvsborg)

”Det kan vara av värde att från statens sida hjälpa till med att ta fram enkla hanterbara datoriserade rutiner för hur de avidentifierade ansökningarna skall skapas, då en tröskel som många beklagar sig över är att det blir administrativt jobbigt med att hålla på med detta.” (Göteborg)

”Det skulle betyda mycket, men bör göras i två steg, först helt avidentifierade, sedan innehållande läroort m.m. men ej namn. Utvärderingen av de försök som för närvarande pågår vad gäller avidentifierade ansökningar, bör ligga till grund för slutliga ställningstagandet.” (Bohuslän)

”Avidentifierade jobbansökningar kan vara ett bland många andra sätt att motarbeta diskriminering på arbetsmarknaden. Innan det blir ett generellt krav i offentlig sektor måste dock en mycket noggrann utvärdering och analys göras av alla försök som pågår och pågått.” (Stockholms stad)

Fråga 7: Bör rätten till befrielse från olika undervisningsinslag på grund av elevens inställning och hemmiljö, religiösa och kulturella skäl, avskaffas?

Samrådssvaren visar på ett mycket starkt stöd för ståndpunkten att dispenser inte ska ges för den obligatoriska skolan. Ingen av länsförbunden och kommunföreningarna har en klart negativ inställning till frågan. Samtidigt markerar flera svar att inställningen måste vara att man i samförstånd mellan föräldrar och skola ska lösa eventuella problem.

”Ja. Precis som står i materialet ska skolan i dialog med föräldrar hitta lösningar så att alla barn får rätt till de obligatoriska undervisningsmomenten.” (Södra Älvsborg)

*”Ja, den rätten gör att elevens utveckling till en självständig individ begränsas.”
(Jönköping)*

”Vårt främsta mål i vår strävan att integrera ungdomar i samhället bör vara en jämlik skola utan särbehandling av ungdomar från olika kulturer och religioner. Dispens från undervisning, av andra skäl än medicinska, bör avskaffas och religiösa samt kulturella motiv för utebliven undervisning i skolan bör inte beviljas, då vår undervisning sker på ett sätt som inriktar sig på kunskap och är fri från konfessionalism. Avskaffandet av dispensen skickar en viktig signal till både föräldrar och skola. Sverige är ett föregångsland när det gäller demokrati och jämställdhet. Dagens möjligheter till dispens öppnar för överträdelser av de framsteg vi gjort. Främst medför det att unga kvinnor hindras av målsman att delta i bl.a. sexualundervisning och idrott & hälsa. Detta skapar kunskapsbrist och fysisk ohälsa.” (Norra Älvsborg)

”Rätten till befrielse från olika undervisningsinslag i skolan bör avskaffas, med vissa undantag för sjukdom och andra påvisbara rent fysiska eller psykiska hinder. [...] Skolan måste kunna föra en lyhörd dialog med alla om vad som gäller och se till att få förståelse för det så att inte den enskilda eleven försätts i en ohållbar situation gentemot kamrater och föräldrar. Det är även viktigt att samla föräldrar och föra diskussion kring dessa frågor. Detta för att på så sätt få med sig föräldrarna så att de såväl upplever att deras åsikter också respekteras, som förstår skolans och ytterst det svenska samhällets bevekelsegrunder.” (Göteborg)

”Ja, elevens rätt till undervisning måste alltid hävdas. Det gäller också att minimera behovet som gör att en elev känner att han/hon vill slippa undervisningen. Detta kan t ex ske genom möjlighet till pojk- och flickgrupper. Det finns redan på många håll idag. Men det är viktigt att lokal flexibilitet får råda så att elevens rätt till undervisning alltid kan hävdas. Det är viktigt att poängtera att simundervisning är extra viktigt eftersom det har med säkerhet och möjligheten att överleva för den som faller i sjön, därför ska alla ungdomar lära sig simma.” (Stockholms län)

*”Vi vill dock påpeka att skolan bör, så långt det är möjligt tillgodose önskemål som inte strider mot skolplikten, t ex att dela upp simundervisningen i flick- och pojkgrupper.”
(Solna)*

Fråga 8: Bör kontrollen av religiösa friskolor skärpas?

Länsförbunden och kommunföreningarna var med enstaka undantag positiva till en skärpt kontroll av religiösa friskolor. En majoritet av de svarande ville dock inte särskilja friskolor från varandra i kontroll utan såg hellre en generell skärpning. Likaså var flera angelägna om att även den kommunala skolan skulle inkluderas vid en skärpning. Många svar ville även markera att det finns en skillnad mellan religiösa och konfessionella friskolor. Det finns en genomgående positiv inställning i samrådssvaren till idén om att göra oannonserade kontroller.

”Ja, vi tycker det är viktigt att skärpa kraven av religiösa friskolor men även andra friskolor. Alla friskolor behöver utvärderas om kvaliteten, genom oanmälda kontroller, uppföljning. Skolor ska kunna stängas om de inte uppfyller kraven.” (Dalarna)

”Det är inte acceptabelt att skolor som tar del av offentliga medel bedriver undervisning som går emot läroplaner och kunskapsmål. Detta gäller oavsett med vilken inriktning den fristående skolan bedrivs. Att till exempel göra oannonserade kontroller från Skolverkets

(eller den nya Skolinspektionens) sida borde gälla alla friskolor, inte bara de konfessionella. Att göra en noggrannare kontroll av den person eller organisation som vill starta en friskola oavsett inriktning bör också gälla alla friskolor.” (Södra Älvsborg)

”Alla skolor bör behandlas lika. Kontrollen av skolorna bör vara lika, men bör ske oannonserade.” (Jönköping)

”En striktare kontroll av såväl konfessionella friskolor som andra och deras huvudmän bör snarast inledas och lagstiftas om. Inspektioner från skolverket ska absolut inte förannonseras och bör ske åtminstone i intervaller om 1 ggr/läsår per friskola. Huvudmannen bör ej ha några betalningsanmärkningar, ej heller vara dömd för brott som kan anses ha inverkan på hur skolan styrs. Det kan vara värt att diskutera om samma regler som gäller för ”god man” bör gälla för friskolors huvudmän. En skola eller dess huvudman, som i sin ansökan uppger planer på avsteg från läroplanen skall aldrig kunna ansöka om tillstånd för att starta friskola igen.” (Norra Älvsborg)

”Vår åsikt är att kontrollen av alla friskolor och även kommunala skolor måste bli tätare och bättre.” (Uppsala län)

”Om någon skola visat brister eller om det finns skäl att misstänka att man inte följer läroplanen bör det finnas särskilt fokus på dessa skolor med utökade kontroller.” (Lidingö)

Fråga 9: Bör medverkan till barnäktenskap kriminaliseras?

Samrådssvaren ger uttryck för en allmänt mycket positiv syn på att en specifik påföljd för medverkan till barnäktenskap införs. Samtidigt står det klart att bakgrundsinformationen i samrådet har varit tvetydigt. Att det redan idag finns möjlighet till att döma någon till olaga hot eller tvång vid tvångsäktenskap har missuppfattats i flera svar. Vissa svar vill peka på att inte bara flickor råkar illa ut utan även pojkars situation måste uppmärksammas.

”Om det införs ett straff för medverkan till barnäktenskap sänder det en mycket viktig signal till dem som vill gifta bort sin son eller dotter alldeles för tidigt. Det är inte ok. Man ska dock inte tro att det löser alla problem. En tradition sedan århundraden försvinner inte med hot om straff.” (Skåne)

”Vi anser att medverkan till barnäktenskap ska kriminaliseras. Vi har dock svårt att se att detta är en jämställdhetsfråga bl.a. eftersom även pojkar gifts bort.” (Uppsala län)

Fråga 10: Bör en strikt 18-årsgräns (utan möjlighet till dispens) införas för äktenskap?

Det finns ett klart stöd för att införa en strikt 18-årsregel för äktenskap även om enstaka negativa svar också givits. De flesta förbund och lokalföreningar som förespråkar en strikt tolkning av 18-årsregeln påpekar att regeln lätt leder till att kvinnor blir utsatta för påtryckningar att bli gravida i tidiga år. Andra kopplar en striktare gräns till de legala följderna av att vara myndig.

Två av länsförbunden markerar även att Sverige inte ska acceptera äktenskap mellan icke myndiga svenska medborgare som ingåtts i andra länder.

”Det kan synas hårt att inte ge dispens för äktenskap när de två parterna till exempel väntar barn. En dispensmöjlighet kan dock bidra till att föräldrar ser en möjlighet att kringgå lagen och då riskerar flickan att pressas till att bli gravid.” (Södra Älvsborg)

”Det bör införas en strikt 18-årsgräns för äktenskap eftersom det finns en logisk koppling till myndighetsåldern och de juridiska medborgerliga befogenheter som det i övrigt medför.” (Göteborg)

”Äktenskapet är för många en symbolisk och moraliskt laddad handling men är till sitt yttersta ett juridiskt avtal mellan två parter. Eftersom man inte kan ingå egna avtal förrän man är 18 år ska denna ålder också gälla äktenskap undantagslöst. Även äktenskap som ingåtts utomlands av svenska medborgare under 18 år ska omfattas av detta.” (Skåne)

”För att ge ett rättvisande svar bör definitionen av barnäktenskap vara tydlig. En populistisk debatt hjälper inte frågan. Medhjälp bör ej utdömas om parterna med öppet hjärta och av fri vilja (och laga tillstånd) ingår i detta förhållande.” (Sundsvall)

Fråga 11: Finns det några övriga åtgärder för att motverka hedersrelaterade jämställdhetsproblem som bör aktualiseras?

Frågans öppna karaktär avspeglas i samrådssvarens pluralism. Många av svaren har en allmän karaktär där uppmaningar till högre kunskapsnivå och samarbete mellan skola, vård, myndigheter, föräldrar och allmänhet framhävs. Men det finns även några mer konkreta förslag. Från länsförbunden kom förslag om riktade pengar till samtalsgrupper och att socialtjänsten ska kunna genomföra utredningar om ett barns situation utan målsmans vetskap. Malmömodellen med socialtjänst i hemmamiljö framhävs även i ett av svaren. Ett av länsförbunden pekar på det viktiga med egenförsörjning för att stärka pappors självbild. Flera av svaren invänder mot användandet av ordet heder och att jämställdhetsproblem och patriarkala strukturer också är något svenskt.

”Förebyggande arbete med framför allt pojkars, men givetvis också flickors, attityder bör ske samt påverkan av föräldrar genom samtalsgrupper, via utvecklingssamtal m m. Till detta behövs riktade resurser. Det krävs också möjlighet att få in annan kompetens än att lägga över hela ansvaret på skolans personal. Till det kommer ett behov av att stärka skyddet för de utsatta och göra alla som möter subkulturer av detta slag medvetna om vilken hjälp som finns och var den finns att söka.” (Göteborg)

”Det är viktigt att de organisationer av ungdomar av utländsk härkomst som jobbar inom de egna leden får allt stöd de behöver. Föräldrautbildning är viktig. Där har studieförbund m fl ett stort ansvar. Skolan har en viktig uppgift att hjälpa till att bryta traditionen genom insatser mot de pojkar som är unga idag och som kommer från icke jämställda kulturer.” (Södra Älvsborg)

”Ökad medvetenhet hos allmänheten genom information samt utbildning och informationsinsatser i skolorna om Svenska samhällets demokrati och jämställdhet i ett fritt samhälle. Samhället ska ge särskilt stöd till utsatta ungdomar. Kunskaperna hos våra myndigheter måste ökas.” (Halland)

”Ordet ”heder” skickar också, avslutningsvis, felaktiga signaler på samma sätt som att beteckna mäns våld mot kvinnor som ”kvinnovåld”. I den mån det går bör det kallas för ex-

empelvis skam- eller skamlighetskultur snarare än hederskulturer eftersom det är för att genom en perverterad logik återupprätta sitt anseende, d v s undvika skam, det sker. Inte för att göra en hedervärd handling enligt ordet heders egentliga mening i en svensk kontext. Det skulle egentligen behövas och etableras ett nytt namn för "hedersrelaterat våld" eftersom betydelsen av de signaler olika val av ord skickar inte skall underskattas." (Göteborg)

"Kuratorer, socialtjänstemän m.m. bör kunna anmäla när barn far illa utan att alltid föräldrarna informeras. En utredning ska kunna sättas igång utan att föräldrarna vet det i vissa fall. Där ska utgångspunkten vara att omgivningen ser att det är ett utsatt barn som behöver stöd. Lagstiftningen kan möjligen göras tydligare på denna punkt." (Stockholms län)

"Egenförsörjningen är viktigast. Viktigt också att återskapa männens (pappornas) självförtroende och yrkesidentitet, vars brist ofta ligger bakom hedersrelaterat våld. Information genom utbildning och jobb. Vi fokuserar ofta på yrkesidentitet i Sverige, därför viktigt." (Bohuslän)

"Sexualundervisningen är central i arbetet att komma till rätta med jämställdhetsproblem. Men det är viktigt att stå på elevens sida, som inte alltid vågar gå emot föräldrarnas vilja. "Hedersdiskussionen" är angelägen men den får inte bli det enda perspektivet när jämställdhetsproblem bland invandrare analyseras. Dels finns risken för att man blir generaliserande och drar alla invandrare över en kam, dels pekar man ut vissa invandrargrupper som mindre jämställda än andra grupper. En mer nyanserad diskussion om våld i patriarkala strukturer efterfrågas. Ett alternativ till begreppet hedersrelaterade jämställdhetsproblem är jämställdhetsproblem i patriarkala strukturer." (Södertälje)